

Şair-Yönetici Bağlamında Arap Şiirinde Medih Teması Üzerine Bir İnceleme ^a

 YUSUF SAMİ SAMANCI ^b

Öz: Medih şiirleri Arap şiirinin en meşhur ürünlerindendir. Medih şiirinin bu denli meşhur olmasındaki etkenlerden biri de övülen kişinin bu türe gösterdiği teveccühtür. Yerel yöneticiler ve devlet adamları şairin kendisi hakkında söylediği medihlerine hediye ve ihsanlarla karşılık vermiştir. Bu sebeple kimi şairler medih şiirini bir tür kazanç elde etme aracı olarak görmüşlerdir. Bu makalede Osmanlı döneminde yaşamış Arap şair Mencek Paşa'nın medihlerinden örneklerle yönetici sınıfının medih şiiri üzerindeki etkisi konusu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap şiiri, medih, Mencek Paşa, şiir-siyaset ilişkisi.

^a Bu makale yazarın Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığı *Arap Şairlerden Mencek Paşa el-Yusufları ve Şiiri* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

^b Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
yusufsami.samanci@selcuk.edu.tr

A Study about the Theme of Madeeh (Praise) in Arabic Poetry in the Context of the Poet and the Governer

Abstract: Praise poems are among the most famous products of Arabic poetry. One of the factors that make the madeeh poem so famous is the favor shown by the praised person to this literary genre. Local administrators and statesmen responded to the poet's praises about him with gifts and benevolence. For this reason, some poets have seen the poem of praise as a means of gaining income. In this article, the effect of the ruling class on the madeeh poetry is examined with examples from the madeehs of the Arab poet Manjack Pasha who lived in the Ottoman period.

Keywords: Arabic poetry, madeeh (praise poem), Manjack Pasha, poetry-politics relationship.

Giriş

Arap edebiyatı tarihine bakıldığında şiirin büyük bir önemi haiz olduğu görülür. Cahiliye döneminde söylenen en güzel şiirlerin Kabe'nin duvarına asılması, halifelerin saraylarında, mescitlerde, eğitim kurumlarında ve sosyal hayatın yaşandığı mekanlarda şiir meclislerinin düzenlenmesi Arap toplumunda şiire verilen önemi ortaya koyan göstergelerdendir. Arap şiiri denilince ilk akla gelen şiir temalarından biri övgü konulu medih şiirleridir. Arap edebiyatı tarihinin ilk dönemi olan cahiliye döneminden bu yana şairlerin en çok şiir söylediği temaların başında medih konulu şiirler gelmektedir. Medih şiirinde temel konu övülen şahıs olan memduhtur. Şair memduhun güzel hasletlerini sanatlı söyleyişlerle dile getirir. Bu noktada medih şiiri çoğu zaman yönetici sınıftan olan memduhu halkın gözünde yüceltmesi, düşmanlarına karşı üstünlüğünü ispat etmesi gibi hususları içerdiği için memduh için değerlidir. Medih şiirinin bu değeri sebebiyle, şair memduha olan yakınlığını ve bağlılığını ortaya koymak, memduhu halkın gözünde yüceltmek gibi amaçların yanı sıra şiiriyle menfaat beklentisi de taşıyabilir. Zira pek çok şair saraya yakın olmak, yöneticilerden menfaat elde edebilmek için devlet ricalini öven şiirler kaleme almıştır. Bu durum akla şu soruları getirmektedir: “Medih şiiri siyasi bir argüman mıdır? Şair ifadelerinde samimi olmak yerine sadece kendi maslahatını mı düşünmüştür? Şairin yaşadığı dönemin siyasetiyle doğrudan ilintili olması sebebiyle medih şiirleri belirli bir amaçla kaleme alınmış güdümlü ürünler midir?”

Konunun oldukça geniş olması sebebiyle makalemizde örnek olarak Osmanlı döneminde yaşamış Arap şairlerden Mencek Paşa'nın medih şiirlerinden seçkilerle medih teması üzerinde yönetici etkisi ve medih şiirinin bu etki sebebiyle üslubunda ve anlatımındaki farklılıkların nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. İlk olarak konunun daha iyi anlaşılması için Mencek Paşa'nın yaşadığı dönemdeki siyasi durum ve şairin hayatı konu edilmiş, ardından da şairin medih şiirleri üzerinde siyasi gelişmelerin etkisi incelenmiştir.

1. XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Şam Bölgesi

XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin gücünün sarsıldığı, merkezi yönetimde zafiyetlerin başladığı ve siyasi istikrarsızlığın baş göstererek çözüm arayışlarının ortaya çıktığı bir dönem olarak temayüz etmektedir. Yaşanan siyasî istikrarsızlık, sık sık padişah değişikliğine sebep olmuş, bu da tahta geçen padişahların devlet yönetimi konusunda iyi derecede yetişememelerini doğurmuştur. Ayrıca Padişahların devlet yönetiminde iyi bir şekilde yetişememesinin en önemli sebeplerinden biri de şehzadelerin tahta geçmeden önce devlet yönetimi konusunda tecrübe kazandıkları sancaklara artık gönderilmemesi, bunun yerine kafes usulü olarak da bilinen saray içinde eğitime yönlendirilmiş olmalarıdır. XVII. yüzyıl padişah otoritesinin zayıf düştüğü, saray halkının ve özellikle kadınların yönetimde etkili olduğu, niteliksiz devlet adamlarının göreve geldiği, nüfus artışı ve uzun süren savaşlara paralel olarak hazinenin boşaldığı, askeri isyanlar ve halk ayaklanmalarının görüldüğü bir süreç olmuştur.¹ Osmanlı'nın kuruluşundan XVII. yüzyıla kadar on üç padişah tahta çıkmışken sadece XVII. yüzyılda dokuz padişah tahta geçmiştir. Bu padişahlar sırasıyla şunlardır:

I. Ahmet (1012-10227/1603-1617)

I. Mustafa (1027-1028/1617-1618)

II. Osman (1028-1032/1618-1622)

I. Mustafa (1032-1033/1622-1623)

IV. Murat (1033-1050/1623-1640)

I. İbrahim (1050-1058/1640-1648)

IV. Mehmet (1058-1099/1648-1687)

II. Süleyman (1099-1103/1687-1691)

II. Ahmet (1103-1107/1691-1695)

II. Mustafa (1107-1115/1695-1703)²

¹ Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçükkeynarca'ya", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, (İstanbul: Zaman, 1999) I, 45-49. Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış, Osmanlı* (Ankara: Semih Ofset, 1999) I, 107.

² İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayı-

Nitekim bu dönemde yaşanan istikrarsızlığı göstermesi açısından 1054-1072/1644-1661 yılları arasında veziriazamlık makamının on sekiz kez el değiştirmesi³ önemli bir göstergedir. Bu veriler ışığında Mencek Paşa'nın, XVI. yüzyılın son padişahı III. Mehmet döneminde dünyaya geldiği ve XVII. yüzyılda IV. Mehmet döneminde vefat ettiği dikkate alındığında, şairin yaşadığı dönemin siyasi açıdan büyük bir kaos içinde olduğu görülmektedir.

Devlet yönetimindeki siyasi istikrarsızlığın yanı sıra XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en çok mücadele ettiği konulardan biri de Celâlî isyanlarıdır. Celâlî isyanı Osmanlı yönetimindeki [Anadolu](#)'da ve Bilâdu's-Şâm gibi bölgelerde Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan ve IV. Mehmet dönemine kadar devam eden zaman zarfında, devlete karşı ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi nedenlerle ayaklananlara verilen addır. Yavuz Sultan Selim zamanında Bozok'ta 925/1519 yılında isyan eden Kızılbaş Şeyh Celâl'in isyanı üzerine, daha sonra meydana gelen isyanlara da Celâlî isyanları ve âsilere de Celâlîler denmiştir. Özellikle Kuyucu Murat ve Köprülü Mehmet Paşalar Celâlî isyanları ile yapılan mücadelede öne çıkan isimler olmuş, bahsi geçen devlet adamları Celâlîler karşısında ciddi başarılar kazanmışlardır.

Mencek Paşa'nın yaşadığı dönemde Osmanlı tahtında olan padişahlar ve saltanat süreleri şu şekildedir:

III. Mehmed (13. Padişah)	: 27 Ocak 1595-20/21 Aralık 1603
I. Ahmed (14. Padişah)	: 21 Aralık 1603-22 Kasım 1617
I. Mustafa (15. Padişah)	: 22 Kasım 1617-26 Şubat 1618
II. Osman (16. Padişah)	: 26 Şubat 1618-19 Mayıs 1622
I. Mustafa (—)	: 20 Mayıs 1622-10 Eylül 1623
IV. Murad (17. Padişah)	: 10 Eylül 1623-8 ya da 9 Şubat 1640
I. İbrahim (18. Padişah)	: 9 Şubat 1640-8 Ağustos 1648
IV. Mehmed (19. Padişah)	: 8 Ağustos 1648-8 Kasım 1687

nevi, 1961) III, 325-464.

³ Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, 507-514.

Ancak bu yüzyılda ön planda olanlar padişahlardan ziyade sadrazamlık görevinde bulunan devlet adamları olmuştur. Özellikle kendilerine olan aşırı teveccüh ve sadrazamlık görevini kabul etmeleri için defaatle rica edilmesi sonucunda özel imtiyazlarla veziriazamlık makamına getirilen Köprülü ailesi bu dönemin en önde gelen siyasi kişiliklerindendir⁴. Nitekim çok uzun süredir çözilemeyen Erdel ve Girit meseleleri, Köprülü Mehmet Paşa ve Fazıl Ahmet Paşa dönemlerinde çözüme kavuşturulmuş, bu sayede istikrar belli ölçüde yeniden sağlanmıştır⁵.

Yukarıda konu edilen iç karışıklıkların yanı sıra bu dönemde Osmanlı Devletinin dış sorunları da bulunmaktadır. Kanunî dönemindeki ihtişamını yavaş yavaş kaybetmekte olan Osmanlı Devleti, bu dönemde de Balkanlarda Mohaç Savaşı, Kanije ve Estergon kalelerinin fethi gibi bir takım üstünlükler elde etmiştir. Ancak I. Ahmet döneminde imzalanan Zitvatoruk Antlaşması, her ne kadar savaşlardan galip bir şekilde çıkmış olsa da savaşın daha fazla uzamasına malî ve askerî gücü yetmeyecek olan Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki üstünlüğünün sona ermesini de beraberinde getirmiştir. Zitvatoruk Antlaşması'yla Osmanlı padişahı, Avusturya kralını kendisine denk kabul etmiş, Avusturya egemenliğindeki Macaristan toprakları için alınan vergi kaldırılmış ve böylelikle bu bölgedeki Avusturya hâkimiyeti resmen kabul edilmiştir⁶. Devletin yine dış meselelerinden bir diğer sorunu da Doğu sınırlarını paylaştığı İran tehdidi olmuştur. Doğu'da Safevî tehlikesi ile de mücadele etmek zorunda kalan Osmanlı, XVII. yüzyılın ilk yarısı kapanmadan Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla Doğu meselesini kısmen çözüme kavuşturmuştur⁷.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* (byy.: TTK. yay., 6.b., ty.) III, 367-370; Râfîk 'Abdulkerîm, *el-'Arab ve'l-Osmâniyyîn* (Dimaşk: 1993) 146.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, IX, 722; 'Ali Hassûn, *Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye ve 'Alâkâtuhâ'l-Hâriciyye* (Dimaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, 2002) 137-138; Kemal Çiçek, *II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş* (1683-1703), *Türkler* (Ankara: Semih Ofset, 2002) IX, 747-756.

⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III., I. Kısım, 73-98.

⁷ M. Cavid Baysun "Murâd IV.", *TDV İslam Ansiklopedisi*, VIII, 625-647; Suraiya Faroqhi, "Kriz ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (İstanbul: Eren Yayınları, 2004) II, 553.

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda yaşanan bu gelişmelerin Dimaşk şehrine de pek çok siyasî etkisi olmuştur. XVII. yüzyılın başlarında patlak vermeye başlayan askeri anlamda meydana gelen isyanlardan en önemlisi hiç şüphesiz Kalenderoğlu isyanıdır. Kalenderoğlu tek başına hareket etmeyip, Şam bölgesinden Canbolatoğlu Ali Paşa adında isyancı bir beylerbeyi ile ittifak kurmuştur. Canbolatoğlu da, kendisini desteklemesi karşılığında dikkate değer ticari imtiyazlar vaad ettiği Toskana dükünün yardımıyla kuzey Suriye'de ayrı bir devlet kurmak için hazırlıklar yapmaktaydı. Sonunda Kalenderoğlu isyanı, Kuyucu Murat Paşa'nın komutasındaki bir orduyla bastırılmıştır. Canbolatoğlu isyanı gibi olaylar Şam bölgesi şehirlerinin güvenliğini derinden sarsmış ve bölgede ekonomik olarak derin yaralar açmıştır⁸.

Bu yüzyılın Dimaşk açısından olumsuz diğer bir özelliği de Osmanlı Devleti'nin mâruz kaldığı ciddi problemlerin eyalet yönetiminde yol açtığı büyük istikrarsızlıktır. Bunun en belirgin göstergesi 1009-1063/1600-1652 yılları arasında Dimaşk'da kırk beş vali değişikliğine gidilmiş olmasıdır⁹. Bu konuya dikkat çeken Enver Çakar, bahsi geçen probleme bağlı olarak Şam'da ortaya çıkan siyasi çalkantılar hakkında şunları söylemektedir:

Sancakların önemini yitirmeleri ve eyalet valilerinin besledikleri çok sayıdaki kapı askerleriyle önemli nüfuz elde etmeleri, zamanla sancakbeylerinin de onların tavassutuyla atanması sonucunu doğurmuştur. Nihayet, tımar sisteminin çöküşü ve eyaletlerde valilerin giderek kuvvet kazanmaları, onları devlete kafa tutacak bir konuma getirmiştir. Nitekim Haleb valilerinden Canbolatoğlu Ali Paşa ve Abaza Haşan Paşa'nın isyanlarıyla İpsir Paşa'nın devleti ele geçirme yönündeki faaliyetleri dikkate şayandır.¹⁰

Yine bu yüzyılda Canbolatoğlu isyanının devamı niteliğinde Şam bölgesinde bir isyan daha patlak vermiştir. İsyanın başını çeken Canbolatoğlu'nun eski müttefiki Dürzi emiri Ma'noğlu Fah-

⁸ Suraiya Faroqhi, "Kriz ve Değişim 1590-1699", 549, 565.

⁹ Enver Çakar, "XVII. Yüzyılın ilk Yarısında Şam Eyaleti (İdarî Taksimat-Eyalet ve Sancak Yöneticileri)", *Fırat Üniv. Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, (2003) 1/2, 53.

¹⁰ Çakar, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti", 43.

rettin olmuştur. Beyrut ve Sayda liman kentlerinin kontrolünü eline alan Ma'noğlu Fahrettin, Osmanlıların Şam ve Trablusşam beylerbeyleri üzerinde önemli bir baskı kurmuştu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin girişeceği siyasi ve askeri hareketlere karşı korumak için sadece Toskana düküyle değil, Papa ve Napoli genel valisiyle de iyi ilişkilere sahipti. Bu ilişkileri daha da kuvvetlendirmek için Ma'noğlu Fahrettin, 1022/1613'te Osmanlılara karşı askeri bir hareket için destek sağlama amacıyla uzun müddet şahsen İtalya'da ziyaretlerde bulundu. Fakat istediği büyük çaplı askeri desteği bir türlü sağlayamadı. 1028/1618 yılında bölgeye geri dönse de Osmanlı beylerbeyleri ile giriştiği mücadelede Floransalı müttelikleri tarafından yalnız bırakıldı. Bunun ardından da 1045/1635 yılında yakalanıp idam edildi. Ma'noğulları yenilgisi Şam bölgesinde yerel sülaleler kanalıyla yürütülen “*dolaylı yönetim*”in sonunu getirmiş bölgede merkezi yönetimin güçlendirilmesinin önünü açmıştır¹¹.

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda yukarıda sözü edilen gelişmeler, yükseliş döneminin son demlerinde olan devletin, ilk dönemlerde olan ilerleyişinin kısmen duraksamaya başlamasına rağmen, hala güçlü olduğunu ve sahip olduğu coğrafya üzerinde hakimiyetini koruduğunu göstermektedir. Bununla birlikte isyanlar ve yaşanan siyasi olumsuzluklar, devletin bölgedeki nüfuzunu adım adım kaybetmeye başladığının habercisi mahiyetindedir.

2. Mencek Paşa'nın Hayatı

Mencek Paşa'nın adı el-Emîr Mencek b. Muhammed b. Mencek b. Ebûbekr b. Abdulûâdir b. İbrahim b. Muhammed b. İbrahim b. Mencek el-Kebîr el-Yûsufî eş-Şerkesî ed-Dimakî el-Mencekî'dir. Yedinci kuşaktan büyük dedesi Mencek el-Kebîr'e nispetle el-Mencekî ve el-Yûsufî, Çerkes asıllı olmasından dolayı eş-Şerkesî ve Dimaşk'ta yaşamış olması sebebiyle ed-Dimaşkî nisbeleriyle bilinmektedir¹².

¹¹ Suraiya Faroqhi, “Kriz ve Değişim 1590-1699”, 549.

¹² Şihâbuddîn b. Ahmed b. Muhammed el-Hafâcî, *Rayhânetu'l-Elibbâ' ve Zehratu'l-Hayâtî'd-Dunyâ*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulvî (Kahire: Matba'atu 'İsa el-Babî el-Halebî, 1967) I, 232-256; Muhammed el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fi A'yâni'l-Karni'l-Hâdîye 'Aşar* (Beyrut: Daru Sâdır, 1290) IV, 409-423; *Nefhatu'r-Rayhâne ve*

Mencek Paşa'nın babası el-Emîr Muhammed b. Mencek (1032/1623), şairin aile geleneği doğrultusunda askeriye sınıfına mensup bir devlet adamıdır. İlk olarak orduya katılıp Osmanlı Devleti'nin Şam eyaletindeki iktâ' ordusunda göreve başlayan el-Emîr Muhammed'in zamanla rütbesi yükselmiş ve Dimaşk'taki el-Meydânu'l-Ahdar semtindeki Sultan Süleyman külliyesinin yönetimine getirilmiştir. Sonra Tedmur emirliğine atanmış, ardından Dimaşk defterdarlığına atanmış ve bu görevinden emekli olmuştur. Bundan sonra dönemin kubbe vezirlerinden Sinanzâde Mehmet Paşa'nın (1014/1605)¹³ teklifi üzerine tekrar vazifeye dönmüş, Rakka ve Rahâ bölgesinin emîru'l-umerâlığına atanmıştır. Bu görevi sırasında yıldızı parlayan el-Emîr Muhammed, pek çok kez payitaht olan İstanbul'a gitmiş, dönemin vezirleriyle dostluklar kurmuş, bu dostluklar sayesinde pek çok vakfiyenin vekaletini elde ederek devlet adamları nezdinde hatırı sayılır bir itibar kazanmıştır¹⁴. el-Muhibbî (1111/1699), övgü dolu ifadelerle başladığı el-Emîr Muhammed b. Mencek'in biyografisinde yukarıdaki bilgileri aktardıktan sonra, el-Emîr Muhammed'in kibirli, sert mizaçlı, insanlarla genelde küfürlü ve hakaret içerikli cümlelerle konuşan, çevresindekilere eziyet eden biri olduğunu ve insanların kendisinden son derece çekindiklerini belirtmektedir. Hatta onun hakkında *"Yaptığı kötülükler, iyiliklerinden çok olan, elinden ve dilinden çok az insanın güvende olduğu biriydi. Oğlu Mencek Paşa şu sözleriyle, onun hakkında insaflı bile davranmıştır."* diyerek Mencek Paşa'nın babası hakkında söylediği aşağıdaki beyitleri aktarmaktadır¹⁵: (el-Vâfir)

Raşıhatu Talâi'l-Hâne, thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulv (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1968) I, 136-160; Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî, *el-'Alâm* (Beyrut: Dâru'l-'İlim li'l-Melâ'în, 1980) VIII, 224; Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur* (Leiden: E.J. Brill, 1943) II, 356; *Geschichte Der Arabischen Litteratur/Zweiter Supplementband* (E. J. Brill, 1938) II, 386; Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-Osmânî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Mu'âsir, 1999) 147.

¹³ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, yay. haz., Nuri Akbayan, Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996) VI, 1744-1745.

¹⁴ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 230; Ömer Musa Paşa, *el-'Asru'l-Osmânî*, 148.

¹⁵ el-Emîr Mencek b. Muhammed b. Muhammed el-Yûsufî eş-Şerkesî ed-Dimakî, *Dîvânü Mencek Bâşâ*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd (Dimaşk: Menşûrâtü'l-Hey'etu'l-'Âmme es-Sûriyye li'l-Kuttâb, Vizâratu's-Sekâfe, 2009) 321. şiir, 370; el-Muhibbî,

أَسَاءَ كِبَارُنَا فِي الدَّهْرِ حَتَّى
جَزَى هَذَا الْإِسَاءَ عَلَى الصِّغَا
لَقَدْ شَرِبَ الْأَوَائِلُ كَأْسَ حَمْرٍ
غَدَتْ مِنْهُ الْأَوَاخِرُ فِي حِمَارٍ

1. “Zamanında büyüklerimiz öyle kötülükler yapmış ki bu kötülükler küçüklerin peşini bırakmayıp takip etmiştir.”

2. “Öncekiler şarap kadehini içip tüketmişler, sonrakiler ise (bunun utanıcı sebebiyle) gizlenip örtünür olmuştur.”

Yukarıdaki mukatta’ada şairin açıkça ifade ettiği ve utanç sebebi olarak gördüğü babası Muhammed b. Mencek’in kötü özelliklerinin yanı sıra, şairlere çokça ihsanda bulunan cömert biri olduğu ve bu yüzden hakkında pek çok methiye söylendiği yine el-Muhibbî’nin verdiği bilgiler arasındadır¹⁶. Kaynaklarda Mencek Paşa’nın babasının diğer bir özelliği olarak güzel binalar yaptırmaya düşkün olmasından söz edilmektedir. Buna göre Muhammed b. Mencek, kendisi ve ailesinin ikameti için, Bâbu Cîrûn ile Bâbu’s-Silsile¹⁷ arasında yer alan, çini ve mermerlerle süslü meşhur bir salonu bulunan bir ev yaptırmıştır. Ayrıca yapımı 1011/1602 yılında tamamlanmış olan ve dönemin şairlerinden Ebu Bekr b. Mansûr el-‘Umrî’nin hakkında şiir söyleyerek övdüğü, müftü Abdurrahman el-‘Imâdî’nin de binanın yapımına tarih düşerek hakkında bir kaside söylediği, Dimaşk yakınlarındaki el-Vâdî’l-Ahdar’daki köşkü, dönemin meşhur yapılarındandır¹⁸.

Kaynaklarda Mencek Paşa’nın hayatına dair yer alan bilgiler oldukça yetersizdir. Gençlik dönemini ve eğitim yıllarını kapsayan zenginlik ve refah düzeyi yüksek bu dönemde Mencek Paşa döneminin meşhur alimlerinden farklı alanlarda ilim tahsil etmiştir.

Hulâsatu’l-Eser, IV, 231.

¹⁶ el-Muhibbî, *Hulâsatu’l-Eser*, IV, 230.

¹⁷ Bahsî geçen kapılar Dimaşk’ın merkezinde bulunan ve günümüzde varlığını sürdüren Emevî camii’nin kapılarındandır. Bâbu Cîrûn, şehrin doğusunda yer alan Bâb Tûma semti tarafındaki Nevfera mahallesine açılan, tarihte ve halen de günümüzde çok meşhur olan Nevfera Kahvehanesi’nin kuzey çaprazındaki kapısıdır. Bâbu’s-Silsile ise, yön olarak el-Kellâse mahallesine, günümüzde caminin kuzey tarafındaki Salahaddin Eyyûbî’nin türbesinin bulunduğu iç kaleye açılan ve meşhûr Ak minare duvarında bulunan duvarın kapıdır. Kuteybe eş-Şihâbî, *Ebvâbu Dimaşk ve Ahdâsuhâ et-Târihiyye* (Dimaşk: Menşûrâtu Vizâratî’s-Sekâfe, 1996) 261, 267, 361.

¹⁸ el-Muhibbî, *Hulâsatu’l-Eser*, IV, 230-231; Ömer Musa Paşa, *el-‘Asru’l-Osmânî*, 149.

Şairin hocaları arasında Abdurrahman el-'Imâdî (1051/1641) Efendi¹⁹, Ahmed b. Muhammed el-Makkarî (1041/1631)²⁰, Ahmed Efendi eş-Şâhinî (1053/1643)²¹ ve eş-Şihâb Ahmed el-Vefâî (1038/1628)²² gibi alimler bulunmaktadır.

Babasının vefatı Mencek Paşa'nın hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Babası hayattayken ilim tahsili ve edebiyat etütleri dışında hiçbir işle meşgul olmayan şair, babasının ölümüyle büyük bir mirasın sahibi olmuştur. Ancak bu mirası kısa zamanda harcıyıp tüketmesi sonucu hayatının yaklaşık son 15 yılını fakirlik ve zorluklarla geçirmiştir. Bu dönemde eskiden zenginlik günlerinde oturup kalktığı, çevresinden ayrılmayan arkadaşları kendisine sırt dönmüş ve yaşadığı maddi zorluklarda birkaç vefalı dostu haricinde hiç kimsesi kalmamıştır. Bu durum şairin oldukça ağrına gitmiş, dostu bildiği insanların vefasızlıklarına dair şiirlerinde sert ifadeler kullanmıştır. Mencek Paşa yukarıdaki şiiri söyledikten birkaç gün sonra, 1080/1669 tarihinde, 73 yaşında vefat etmiş ve Dimeşû'ta Meydânu'l-Hasâ semtinde dedelerinin yaptırdığı Mencek Camiindeki aile türbesine defnedilmiştir²³.

3. Mencek Paşa'nın Medihlerinde Siyasetin Etkisi

Sözlükte "övme, birinin güzel özelliklerini ve meziyetlerini dile getirme" gibi anlamları olan²⁴ *medih* kelimesi, Arap edebiyatında bir kişiyi, bir topluluğu ya da bir mekanı övme maksadıyla yazılmış şiirlerin genel adıdır. Şairin, memduha dair akıl, adalet, kah-

¹⁹ el-'Imâdî'nin biyografisi için bkz., el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 380-389; İsmail Paşa, *Hediiyetu'l-'Arifin Esmâ'u'l-Muellifin ve Âşâru'l-Musannifin* (İstanbul: Vekâletu'l-Ma'ârif Mtb., 1951) I, 549; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 332; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin Terâcimu Musannifi'l-Kutubi'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ty.) V, 191; *el-Mevsû'atu'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizâratu'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, Dâru's-Selâsil, 1404-1407), X, 330.

²⁰ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 302; Mehmet Özdemir, "Makkarî, Ahmed b. Muhammed", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 446.

²¹ Ahmed eş-Şâhinî'nin biyografisi hakkında geniş bilgi için bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 210-217; Muhammed Tasa, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri* (Konya: Aybil Yay., 2014) 19-29.

²² el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 165-166.

²³ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 422, Ömer Musa Paşa, *el-'Asru'l-Osmânî*, 153.

²⁴ el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Dâvud Sellûm, Dâvud Selman el-'Anbekî, İn'âm Dâvud Sellûm (Beyrût: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 2004) 772.

ramanlık, iffet gibi erdemlerini dile getirdiği medih şiiri, Kudâme b. Cafer ve Ebu Hilâl el-'Askeri gibi edebiyatçıların da eserlerinde belirttiği üzere Arap şiirinin en temel altı temasından biridir²⁵. Cahiliye döneminde medih şiiri daha çok, yapılan iyiliğe teşekkür sadedinde söylenen ve şairin teşekkür etmek için, memduhun faziletlerini ve güzel meziyetlerini dile getirdiği şiirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Nâbiğa ez-Zubyânî ile başlayan, şiirle kazanç elde etme geleneğinin sonraki dönemlerde yaygınlık kazanmasıyla medih şiiri, şairlerce bir nevi gelir elde etme yolu olarak kabul görmüştür. Elbette yöneticiler için söylenen medih şiirleri sadece para ve kazanç elde etmek için söylenmiş şiirler değildir. Şairler farklı münasebetlerle memduha teşekkür veya memduhu tebrik etmek, memduhta gördüğü zenginlik, cömertlik, kahramanlık gibi güzel özelliklere dair hayranlığını dile getirmek için de medih şiirleri söylemiştir. Ancak yöneticiler kendilerinin övüldüğü şiirlerle, tebaaları ve toplumları içerisinde saygınlıklarını arttırmak, ayrıca düşmanlarına karşı da meziyet ve faziletlerinin dile getirilmesini sağlamak gibi sebeplerle, kendilerine medih söyleyen şairlere ağır hediyeler, yüksek meblağda bağışlar vererek medih şiirinin yaygınlaşmasını teşvik etmişlerdir. Bu sebeple özellikle Emevîler ve Abbasiler döneminde başta halifeler olmak üzere yöneticileri öven şiirlerde, şairlerin memduhtan ihsan ve hediye beklentisiyle medih şiiri söylemiş olmaları Arap edebiyatında bir vakıadır²⁶.

Arap edebiyatının farklı dönemlerinde, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yapısına göre medih şiirinin de amacı ve yapısında farklılıklar ve yenilikler olmuştur. İslam dininin Arap toplumunda meydana getirdiği köklü değişim medih şiirine de yansımış ve bu

²⁵ Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer b. Ziyâd el-Bağdâdî, *Nakdu's-Şi'r*, thk. Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1995) 17; Ebû Hilâl el-'Askerî, *es-Smâ'ateyn el-Kitâbe ve's-Şi'r*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: el-Mektebetu'l-'Unsuriyye, 1419) 131.

²⁶ Medih şiiriyle gelir elde etme ve şairlerin şiiri geçim temini için bir araç olarak görmesi konusunda geniş bilgi için bkz. el-Hasen b. Raşîk el-Kayravânî, *el-'Umde fi Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1401/1981) I, 80-86; Ahmed Ebu Hâka, *el-Funûnu'l-Edebiyye 'inde'l-'Arab 11: Fennu'l-Medih* (Beyrût: Dâru's-Şarki'l-Cedîd, 1962) 36-50.

dönemde Hz. Peygamber'i (sav) öven naat türündeki dini içerikli medih şiirleri söylenmiştir. Sonraki dönemlerde yöneticiler ve devlet adamları için söylenen medih şiirlerinin yanı sıra, aynı anda hem dini hem de siyasi maksatlarla söylenmiş Hz. Peygamber'in (sav) ehl-i beytinin övüldüğü medih şiirleri, alimleri ve edebiyatçıları öven medihler, yine şairin dostlarını övme maksadıyla söylediği ve daha çok ihvâniyat/dosluk şiirleri yapısında olan medih şiirleri de yaygınlık kazanmıştır²⁷.

Mencek Paşa'nın şiirleri arasında en çok işlediği konu medih temasıdır. Şairin dîvânının yaklaşık olarak % 45'i gibi büyük bir kısmı medih konulu şiirlerden oluşmaktadır. Mencek Paşa söylediği medih şiirlerinde yapı ve içerik olarak, yaşadığı döneme kadar gelişip sistemleşen Arap edebiyatındaki medih şiiri geleneğinden ve kendisinden önceki şairlerin medihlerinden doğal olarak etkilenecek, gerek konu gerek kaside yapısı olarak medih şiirlerini çoğunlukla tevarüs ettiği bu geleneğin prensiplerine göre söylemiştir. Şairin medih temalı şiirlerinde yaşantısı ve hayatında geçirdiği farklı evreler de etkili olmuştur.

Yukarıda da bahsi geçtiği gibi Mencek Paşa'nın hayatında üç farklı evre bulunmaktadır:

1. Babasının gölgesinde ve himayesinde refah ve bolluk içerisinde geçen ilk dönem,
2. Babasının vefatından sonra kendisine kalan miras ve mevki sayesinde zenginlik içinde geçen, ama aşırı cömertliği ve savurganlığı sonucu kısa süren ikinci dönem,
3. Kendisine kalan mirasın tükenmesi ve çevresindeki insanların çoğunun sırt dönmesi sebebiyle fakirlik ve sıkıntılarla dolu vefatına kadar süren üçüncü dönem.

²⁷ Medih şiirinin Arap edebiyatındaki tarihsel süreci hakkında geniş bilgi için bkz. Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûn'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Vesâik el-Kavmiyye, 1423) III, 173-264; Ebu'l-Feth Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-İbşîhî, *el-Mustatraf fî Kulli Fe'min Mustadraf* (Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1419) 236-256; Sami ed-Dehhân, *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabîyyi el-Fennu'l-Ğinâî 4: el-Medîh* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1992) İsmail Durmuş, "Methiye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIX, 406-408.

Mencek Paşa'nın hayatındaki bu dalgalanmalar, söylediği medih şiirlerinin içerik ve üslubundaki çeşitlilikte etken olan en belirgin faktörlerdendir. Şair hayatının ilk dönemlerinde başta ders aldığı hocaları olmak üzere çevresindeki alimleri ve edebiyatçıları öven şiirler yazmıştır. Şair bu şiirlerinde memduhu; bilgi ve tecrübesinin enginliğiyle, ilmi meseleleri ve problemleri açıklayıp çözümlemedeki ustalığıyla, zühd, takva ve güzel ahlak gibi özellikleriyle övmektedir. Ayrıca hocalarını ve alimleri övdüğü medih şiirlerinde memduha karşı kullandığı mütevazı üslup da dikkat çekicidir.²⁸ Yine bu dönemde ve babasının vefatından sonraki zenginlik ve bolluk içinde geçen yıllarda söylediği medih şiirlerinde övdüğü diğer bir grup, şairin arkadaşları ve dostları olmuştur. Mencek Paşa bu şiirlerinde, hocaları ve alimler için söylediği medih şiirlerindeki mütevazı üslup yerine daha samimi bir üslup kullanmaktadır. Memduhun yakınlığıyla mutlu oluşunu da dile getirdiği bu şiirlerinin nesib bölümünde genellikle hissi gazel temasını kullanmaktadır.²⁹ Alimler ve hocalarına söylediği medihlerde ise şair, çoğunlukla doğrudan medih temasıyla veya afif gazelle şiirine başlamaktadır. Bu şekilde, övdüğü kimsenin konumuna uygun olarak medihlerinde farklı üsluplar kullanması Mencek Paşa'nın medih şiirindeki ustalığını ortaya koyması bakımından önemli bir husustur.

Mencek Paşa'nın söylediği medih şiirleri içerisinde hayatındaki farklı süreçlerin etkilerinin en belirgin olduğu bölüm, yöneticileri ve devlet ricalini öven medih şiirleridir. Babasının mevki ve servetine varis olan şair, hayatının ilk iki döneminde sahip olduğu zenginlik sebebiyle, medihlerinde övdüğü devlet kademelerinde görev yapan kimselerden bir menfaat beklemeyi aklından bile geçirmemiştir. Bu dönemlerde haklarında övgüde bulunduğu devlet ricali daha çok yerel yöneticilerdir. Hatta bazı şiirlerinde kullandığı samimi ve dostane üslup dikkate alınırsa, haklarında medih şiiri söylediği devlet ricalinin kimilerini bir akran ve arkadaş olarak görmektedir. Bu sebeple hayatının bu dönemlerinde kadı,

²⁸ Bkz. *Dîvânı Mencek*, 9. şiir, 60, 42. şiir, 113-115, 54. şiir, 138-139.

²⁹ Bkz. *Dîvânı Mencek*, 36. şiir, 101-102, 44. şiir, 118-119.

hakim, müftü gibi devlet ricali için farklı münasebetlerle söylediği şiirleri medih şiiri olarak değil de, ihvaniyât şiiri olarak değerlendirilmelidir³⁰.

Hayatının son döneminde şair, daha önce bir nevi hobi ve edebi zevk için söylediği şiirleriyle para kazanmak zorunda kalmış, geçim sıkıntısıyla boğuşması sebebiyle hayatının bu döneminde yöneticiler ve devlet adamları için ihsan ve bağış beklentisiyle medih şiirleri söylemiştir. Mencek Paşa'nın yöneticiler ve devlet adamları için söylediği medih şiirlerindeki bu hedef değişimi, şiirlerin üslup ve muhtevalarını da doğrudan etkilemiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Mencek Paşa'nın babasının vefatından kısa süre sonra Şam bölgesinde Osmanlı yönetimine karşı birtakım isyanlar baş göstermiş ve bazı siyasi karışıklıklar yaşanmıştır. Mencek Paşa'nın yaşadığı coğrafyada cereyan eden bu siyasi karışıklıklar, söz konusu dönemdeki devlet ricali için söylediği medih şiirlerinin muhtevalarını ve üsluplarını da doğal olarak etkilemiştir. Babasının yönetici sınıfından olması hasebiyle şair, gerek babası hayattayken, gerekse babasının vefatından sonra çevresindeki devlet ricaline olan yakınlığını sürdürmüştür. Aristokrat ve devlet ricalinden bireylerin bulunduğu bir aileye mensubiyeti gibi etkilerle bu yakınlığın şair için uğraşarak elde edilmiş bir kazanımdan çok aileden miras kalan sosyal çevresi olduğunu söylemek mümkündür. Yöneticilere olan yakınlığı sebebiyle şair dönemindeki siyasi gelişmelere karşı kayıtsız kalamamış, yöneticiler için söylediği methiyelerinde bu dönemin olaylarını konu edinmiştir.

Mencek Paşa'nın, Tarabluş-Şâm bölgesinin Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilmiş resmi yöneticisi olan Kâsım b. Yusuf b. Seyfâ'yı (1047/1637), Dürzî bir kabile olan Ma'noğullarının prensi Ali b. Fahrüddin b. Korkmaz'ı (1043/1633) ve Sultan IV. Murat dönemi vezirlerinden Küçük Ahmet Paşa'yı (1046/1637) övmek için söylediği üç şiiri, şairin medihlerinde yönetici sınıfının etkisini bariz bir şekilde ortaya koyan şiirlerindendir. Çünkü adı geçen

³⁰ Bkz. *Dîvânü Mencek*, 20. şiir, 74-75, 23. şiir, 77, 35. şiir, 99-100.

şahıslardan Kâsım b. Yusuf b. Seyfâ ve Ali b. Fahrüddîn b. Korkmaz, birbirleriyle uzun yıllar savaşmış iki Dürzî kabilenin emirleridir. Bahsi geçen şiirlerinden ikisi Mencek Paşa'nın, birbirlerine düşman olan iki emiri övdüğü medih temalı kasidelerdir. Aynı durum Küçük Ahmet Paşa için söylediği methiye için de geçerlidir. Zira Sultan IV. Murat bölgede yaşanan karışıklığa ve Dürzî hakimiyetine son vermek üzere Küçük Ahmet Paşa'yı görevlendirmiştir. 1044/1635 yılında Küçük Ahmet Paşa komutasındaki orduyla giriştiği savaşta yenilen Fahrüddîn b. Korkmaz esir alınarak İstanbul'a götürülmüş, bir müddet hapsedildikten sonra da padişahın emriyle idam edilmiştir³¹.

Mencek Paşa'nın birbiriyle hasım olan şahıslar için methiyeler söylemesi ilk bakışta tavırsızlık ve kendi menfaatini gözeterek güçlünün yanında yer alma şeklinde anlaşılabilir. Ancak dönemin siyasi ve sosyal şartları, şairin aristokrat bir aileden olması itibarıyla yöneticilere olan yakınlığı gibi nedenler, şairin yöneticileri medihlerindeki bu tutumunu değerlendirirken göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle yaşadığı dönem adalet mefhumunun güce dayalı olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla dönemin prestij kaynakları olan şairlerin güce karşı durmaları olanaksızdır. Bu durumla ilgili olarak Halil İnalçık şu tespitleri yapmaktadır: "*Genelde, bilim adamı ve sanatçı, belli bir toplumda egemen sosyal ilişkiler ve belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade eder. Osmanlı toplumu gibi patrimonyal türde bir toplumda, başka deyimle, sosyal onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda bu gerçek daha belirgindir.*"³² Ayrıca Mencek Paşa, söz konusu siyasi karışıklıkta birinci derecede rol alan şahısları değil, onların yaşça ve konum olarak kendisine daha yakın olan oğullarını methetmiştir. Hâlihazırdaki gücü benimsediğini dile getirmemenin başkaldırı anlamına geldiği bir ortamda, kendisi de bir aristokrat ve yerel yöneticilerden bir devlet adamının oğlu olan Mencek Paşa'nın, muhtemelen yakından tanıdığı yöneticilerin ailelerine mensup

³¹ Emecen, "Fahreddin, Ma'noğlu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XII, 80-81.

³² Halil İnalçık, *Şair ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme* (Ankara: Doğu Batı Yay., 2005) 9.

kişileri samimi bir dille övmesi garipsenecek bir durum değildir. Şairin söz konusu şahıslar için söylediği medihlerinin aşağıda verilen ilgili bölümleri incelendiğinde bu durum açık bir şekilde görülecektir.

Mencek Paşa'nın Kâsım b. Yusuf b. Seyfâ için söylediği 36 beyitlik methiyesinin³³ ilk on yedi beyti hissî gazel ve vasf temalarını içeren nesîb bölümüdür. Memduhun özelliklerinin anlatıldığı medih bölümü ise şu şekildedir: (et-Tavîl)

فَدَانَ لَنَا طَوْعًا وَأَلْفَى سِلَاحَهُ	إِلَيْنَا اخْتِيَارًا وَالشَّجَاءُ يُجَارُ
وَلَوْلَا ظَبَاءٌ مِنْ أَعْرَ مُمَجِّدٍ	لَمَا لَاحَ فِي قَطْرِ السَّمَاءِ مَنَارُ
وَلَوْلَا سَطَاهُ فِي الْأَعَادِي وَبَاسِهِ	لَمَا سَارَ فِي جَوِّ الْخُرُوبِ غُبَارُ
وَلَوْلَا نَدَاهُ إِذْ يُؤَمِّلُ آمِلٌ	لَمَا عَمَّ كُلُّ الْعَالَمِينَ يَسَارُ
جَوَادٌ لَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ مَوَاهِبُ	فَلَيْسَ لِرَاجٍ عَنْ حِمَاهُ فِرَارُ
فَنَادِيهِ مَأْوَى كُلِّ مَجِيدٍ وَشُؤْدِدُ	فَمَا بَعْدَهُ يَبْتَ يُرَى وَدِيَارُ
هُوَ الْقَاسِمُ الْأَعْمَارِ إِنْ جَلَّ	لَدَيْهِ فَأَعْمَارُ الْخُطُوبِ قِصَارُ

18. "(Memduh) kendiliğinden bize yaklaştı, kendi isteyerek silahını bize teslim etti. Yiğit kişi himaye edilir."

19. "Şerefli kimselerin en parlak olanlarından ceylanlar olmasaydı, gökyüzünün hiçbir köşesinde bir kandil görünmezdi."

20. "Onun düşmanlarına saldırımları ve şiddeti olmasaydı, harp alanlarında bir toz kalkmazdı."

21. "Beklenti içinde olan ümit ettiğinde onun çiğ taneleri olmasaydı, zenginlik tüm dünyayı kaplamazdı."

22. "(O) her gün hediyeleri olan bir cömerttir. Bu sebeple umut eden bir kimse için onun koruluğundan kaçış yoktur."

23. "Onun obası her türlü şerefın ve yüceliğın sığınağıdır. Ondan sonra görülecek ne bir ev ne de yurtlar vardır."

24. "O ömürlerin el-Kâsım'ıdır. Bir felaket ne kadar büyük olursa olsun, onun nezdinde problemlerin ömürleri kısacıktır."

Şair bu beyitte Kâsım b. Yusuf b. Seyfâ'nın adını tevriyeli bir

³³ Dîvânı Mencek, 69. şiir, 165-168.

üslupla belirtmekte ve methiyenin kim için söylendiğini dile getirmektedir:

لَطَى طَارَ مِنْهَا لِلْمُنُونِ سِرَارُ	يَصُولُ وَفِي أَيْدِيهِ سُمُرٌ كَأَنَّهَا
عَلَى أَجْدَلٍ فِيهِ الْعُقُولُ تَحَارُ	إِذَا جَالَ فِي الْمَيْدَانِ جَلَّتْ غَضَنُفَرَا
تُشَوِّفُ لِأَذَانٍ عَرَاهُ نِفَارُ	لَهُ أُذْنَا سَمِعَ إِذَا صَاحَ صَائِحُ
مُتَقَفِّةً قَدْ حَزَفَتْهُ شِفَارُ	كَأَنَّهَا إِذْ ذَاكَ رَأْسُ يِرَاعَةٍ
فَيَلْحَقُهَا غَيْظٌ لِدَاكَ وَعَارُ	تُسَابِقُهُ رِيحُ الصَّبَا فَيُفَوِّتُهَا
لِأَطْرَافِهِ إِلَّا وَهْنٌ نُضَارُ	أَبْيَّ فَلَا يَرِضَى فِعَالًا يَصُوغُهَا
وَلَا حَتَّ وَمِنْ خَلْيٍ الْجِنَادِ سَوَارُ	تَبَدَّدَتْ كَأَشْبَاهِ الْأَهْلَةِ إِذْ غَدَتْ
يَبْشُرُ عَلَى حَرِّ الْجَبِينِ يُمَارُ	طَلِيقُ الْمُحْيَا مُسْتَهْلٌ حَيَاؤُهُ
لَكَانَ لَهُ وَشَطَّ السَّمَاءِ قَرَارُ	فَلَوْ كَانَ لِلْبُدْرِ الْمُنِيرِ بَهَاؤُهُ
لَمَّا كَانَ فِي الدُّنْيَا فَلَا وَقْفَارُ	وَلَوْ كَانَ لِلْبَحْرِ الْخُضْمِ نَوَالُهُ
تُقَادُ لَهُ طُولَ الزَّمَانِ مِهَارُ	فَيَا فَارِسَ الْهَيْجَاءِ دُمْتَ مَمْلَكَا
وَمَا لَاحَ بَدْرٌ أَوْ عِلَاهُ سِرَارُ	وَعِشْتَ قَرِيرَ الْعَيْنِ مَادَّرَ شَارِقُ

25. “Sanki kendisinden ölümün kıvılcımları uçuşan bir alev gibi olan elinde bir mızrakla³⁴ hücum eder.”

26. “Meydanda gezinecek olursa onu, akılların hakkında hayrete düşeceği kartal gibi bir atın üzerindeki aslan sanırsın.”

27. “Birisi feryat etse, diğer kulaklara tepeden bakıp kaçtırtacak iki kulağı vardır.”

28. “İşte o anda o ikisi (memduhun iki kulağı), yontulmuş ve ucunu usturaların açıp düzlediği kamıştan bir kalemin başı gibidir.”

29. “Onunla sabâ rüzgârı yarışırda, o (memduh) onu (sabâ rüzgârını) geride bırakır. Bu yüzden (sabâ rüzgârı) öfkelenir ve utanır.”

30. “Öyle onurludur ki, uzularının şekle koyduğu fiillerin sadece altın gibi halis olanlarından hoşnut olur.”

31. “Onlar (uzularının yaptığı fiiller) meydana geldiğinde ve gö-

³⁴ Beyitte geçen سُمُرٌ kelimesi اسْمُرٌ kelimesinin çoğuludur. Tercümede verilen “mızrak” anlamı için bkz. Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu Meûâyisi'l-Luğa*, سمر maddesi, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1399/1979) III, 101.

ründüğünde, hilallere ve güzel kızların süslerinden bileziklere benzer bir halde belirirler.”

32. “Güler yüzlüdür, açık alnında gezinip duran bir mutlulukla çehresi neşe ile parıldar.”

33. “Eğer onun (memduhun yüzünün) parlaklığı ışık saçan dolunayın olsaydı, dolunay gökyüzünün ortasında karar kıları. (Gece de gündüz de hep görünür hiç kaybolmazdı.)”

34. “Eğer onun (dağıttığı) hediyeler cömert ve engin olan denizin olsaydı, dünyada ne bir çöl ne de çorak araziler olurdu.”

35. “Ey savaşların yiğit süvarisi! Asil tayların kendisine doğru sevk edildiği bir sultan olarak kalasın!”

36. “Hiçbir güneşin ışıklarını saçamadığı, hiçbir dolunayın parıltılamadığı ve hiçbir hilalin üstünde yükseklerle çıkamadığı kadar gözün aydın bir şekilde yaşayasın!”

Yukarıdaki methiyeyle benzer şekilde, Mencek Paşa'nın Ma'noğullarının prensi Ali b. Fahrudîn için söylediği 29 beyitlik methiyesinin³⁵ ilk on beyti hissî gazel temalı nesîb bölümünden oluşmaktadır. Aşağıda verilen beyitlerde de görüleceği üzere memduhun övüldüğü asıl medih bölümü on birinci beyitteki tehallus ile başlamakta ve şiirin sonuna kadar devam etmektedir: (el-Hafif)

مَذْحُ هَذَا الْأَمِيرِ عَنْهُمْ أَغْنَا	لَسْتُ أَرْضَى لَهَا بَدِيلًا وَلَكِنْ
مِنْ نَدَاهُ وَلَنْ يُخَيِّبَ ظَنًّا	مَاجِدٌ لَنْ بُكَدَّ بَ الدَّهْرُ وَغَدًا
وَسَطًا صَارِمًا وَأَقْبَلَ لَدْنَا	مَاجَ بَحْرًا وَجَالَ لَيْتَ عَرِينِ
سَاجِبًا فَوْقَ هَامَةِ الشُّهْبِ رُدْنَا	رَاقِيًا بِالْفَخَارِ كُلِّ عَلِيٍّ
وَمُعِيرِ الْبُدُورِ نُورًا وَحُسْنًا	يَا مُفِيدَ الْأَنَامِ رِفْدًا وَقُضْلًا
وَاسْتَلَمْنَاكَ فِي التَّوَائِبِ رُكْنَا	قَدْ هَزَّزْنَاكَ فِي الْمَكَارِمِ غَضْبًا
سِ حُنُوءًا وَأَكْثَرَ النَّاسِ حُسْنًا	وَوَجَدْنَاكَ أَرْأَفَ النَّاسِ بِالنَّا
وَبَطِيبِ الثَّنَاءِ جَدَّكَ مَعْنَا	فَتْ طَائِفَهُمْ عَطَاءً وَمَبْنَى

³⁵ Dîvânü Mencek, 68. şiir, 162-164.

وَمَلَكْتَ الْبِلَادَ سَهْلًا وَحَزْنَا
لِلْمَعَالِي وَأَنْتَ أَضْعَفُ سَيِّئًا
فِي الْعَطَايَا لَكُنْتَ أَرْجَحَ وَزْنَا
حَاشَ لِلَّهِ أَنْتَ أَبْهَى وَأَسْنَى
بِ وَبِيضِ الظُّبَا إِذَا التَّقْعُ جَنَّا
زَهْرَاتٍ بِحَدِّ سَيْفِكَ تُجَنَّا
غَادَرْتَهُ الْخُطُوبُ فِي الثَّرَبِ رَهْنَا
وَخَلُوصٍ إِذَا تَبَاعَدْتَ عَنَّا
وَرَقَّتْ رِيَاضُهُ فَالْتَجَانَّا
وَلَنَا فِي ظِلَالِ جَاهِكَ سُكْنَى
سِ مَلَادًا وَلَا عَفَا لَكَ مَعْنَى

وَسَمَوْتَ الْعِبَادَ عَدْلًا وَحِلْمًا
وَهَدَيْتَ الْكُھُولَ مِنْ كُلِّ قَطْرِ
لَوْ وَزْنَا بِكَ الْمُلُوكَ امْتِحَانًا
مُنْمِقِيسَ بِكَ الشُّمُوسَ بَهَاءً
قَسَمًا بِابْتِهَاجِ وَجْهِكَ فِي الْخَزْ
مَا نُفُوسُ الْعُدَاةِ عِنْدَكَ إِلَّا
وَإِذَا مَا امْرُءٌ تَعَاَصَيْتَ عَنْهُ
لِي قَلْبٌ لَدَيْكَ أَقْرَبُ شَيْءٍ
أَنْتَ مَاءُ الْأَمَانِ أَخْصَبَ وَادِيهِ
كَيْفَ تُزْمَى مِنَ الزَّمَانِ بِرُوحِ
لَا وَهِيَ زُكْنُكَ الَّذِي ضَارَ لِلنَّ

11. "Ben onun (sevgilinin) yerini alacak bir başkasına razı olmam. Fakat bu prensi methetmek onların (güzel kızların) yerini doldurdu."

12. "(O) cömertliğiyle verdiği sözlerinde çağı asla yalancı çıkarmayacak ve onun (çağın) görüşlerini başarısızlığa uğratmayacak onurlu biridir."

13. "Deniz gibi dalgalandı, inindeki aslan gibi gezindi. Kaya gibi sert bir şekilde saldırdı ve yumuşak huylu olarak geldi."

14. "Bütün yüce kişilerin de üstünde övünmelerle yücelmiş ve parlak yıldızların efendisinin üzerinde bir mızrak çekmiş olarak (geldi)."

15. "Ey yaratılmışlara yardım ve faziletle fayda veren, dolunaylara güzellik ve ısıltıyı ödünç veren kişi!"

16. "Biz seni asalette keskin bir kılıç olarak salladık ve felaketlerde seni (Kâbe'deki Haceru'l-esved gibi) bir köşe taşı olarak kabul edip selamladık."

17. "İnsanlar içinde seni, merhamet etmede insanların en şefkatlisi ve en güzeli bulduk."

18. "Sen iyilik ve yapı bakımından onların (insanların) Hâtem et-Tâî'lerini, güzel övgü olarak da deden M'an'ı geride bıraktın."

19. "Adalet ve hoşgörüde kulların üstünde yüceldin, ovaları ve en-

gebeli arazileriyle ülkelerin sahibi oldun.”

20. “Çok küçük yaşta olduğun halde tüm beldelerdeki olgun kişileri yüceliklere yönlendirdin.”

21. “Hediye verme konusunda deneyip de (seni bir kefeye, kralları da başka kefeye koyarak) seni krallarla tartacak olsak, sen ağır gelirsin.”

22. “Kim seni parlaklıkta güneşle kıyaslayabilir ki! Hâşâ! (Böyle bir şeyi yapmaktan Allah’a sığınırım.) Sen daha göz alıcı ve daha parlaksın.”

23.- 24. “Savaş esnasında senin yüzündeki neşeye ve tozların çıldırmaşçasına kalktığı anda kılıçların en keskin taraflarına yemin olsun ki, senin nezdinde düşmanların canları sadece kılıcının keskinliğiyle toplanıp devşirilecek çiçeklerdir.”

25. “Eğer bir kimseyi görmezden gelirsen, felaketler onu toprağa rehlin olarak bırakıp giderler.”

26. “Benim, huzurundaki sana en yakın şey olan ve bizden uzaklaşırsan da gönülden sana bağlı olan bir kalbim var.”

27. “Sen, vadisi bereketlenmiş ve bahçeleri de çok hoş ve tatlı hale gelmiş, bizim de kendisine sığındığımız emniyet pınarısın.”

28. “Senin şânının gölgesinde bizim ikamet yerlerimiz varken, nasıl olur da bu zamanda korkuya kapılabiliriz!”

29. “Hayır! Onlar (bizim ikamet yerlerimiz), insanlar için sığınak olmuş senin tarafındır. Senin bu zenginliğin hiç zeval bulmasın!”

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere Mencek Paşa her iki şiirinde de, övdüğü şahsın asaletini, savaş anındaki atılganlığını ve cesaretini, şerefli ve yüce ahlak sahibi oluşunu dile getirmektedir. Memduhun bu özelliklerini anlatırken onun yüzünün güzelliğini ve parlaklığını, zerafetini, ceylan gibi zarif oluşunu söyleyerek methiyesinde gazel unsurlarını kullanmakta ve methiyelerini, memduhun bekası için dua ederek bitirmektedir. Her iki şiirde de yapmacılıktan uzak bir dil kullanılmıştır. Şairin memduhtan herhangi bir iyilik ve ihsan talebinde bulunmaması ve sadece methettiği şahsa olan hayranlığını ifade etmesi de şiirin üslubundaki içtenliği ortaya koymaktadır. Belirtilmesi gereken diğer bir husus ise her iki şiirde de şairin memduha olan bağlılığını dile getirmeye

özellikle dikkat etmesidir. Kâsım b. Yusuf için söylediği methiye-
nin 23. beytindeki *فَمَا بَعْدَهُ بَيْتٌ يُرَى وَدِيَارٌ* (*Ondan sonra görülecek ne bir ev ne
de yurtlar vardır.*) cümlesinde şair, memduhun evinin ve yönetimi
altındaki coğrafyanın dışında görülmeye değer bir yerin bulun-
madığını söylemektedir. Ali b. Fahrüddîn için söylediği methiye-
deki üslubu ise daha net ve vurguludur. Şiirin 26. beytinde *لِي قَلْبٌ*
لَدَيْكَ أَقْرَبُ شَيْءٍ وَخُلُوصٌ إِذَا تَبَاعَدْتُ عَنْكَ (*Benim, huzurundaki sana en yakın şey olan
ve bizden uzaklaşırsan da gönülden sana bağlı olan bir kalbim var.*) ifa-
deleriyle memduha yürekten bağlı olduğunu söylemektedir. Şiirin
28. beytinde bu hususa tekrar değinerek *كَيْفَ تُؤْمَى مِنَ الْإِيمَانِ بِرُؤُوحٍ وَلَكِنَّا فِي ظِلَالٍ*
جَاهِلٍ سَكْنَى (*Senin şânının gölgesinde bizim ikamet yerlerimiz varken, nasıl
olur da bu zamanda korkuya kapılabiliriz!*) ifadeleriyle memduhtan
başka bir yöneticiden çekinmediğini belirtmektedir.

Mencek Paşa'nın 1043/1633 yılında vezir Küçük Ahmet Paşa
için söylediği 11 beyitlik methiyesi şu şekildedir³⁶: (el-Basît)

إِنَّ الْوَزِيرَ أَدَامَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ	أَخْبَارُهُ سِيرٌ فِي النَّاسِ تَنْتَقِلُ
إِذْ طَهَّرَ الْأَرْضَ مِنْ كُفْرِ الدُّرُوزِ وَمِنْ	شَرِّ الْبَغَاةِ الَّتِي مِنْ دُونِهَا الْأَجَلُ
وَجَاءَنَا بِابْنِ مَغْنٍ بَعْدَ مَا قُطِعَتْ	صُمُّ الصُّحُورِ عَلَيْهِ وَهُوَ مُعْتَرِلُ
لَمْ تُغْنِ عَنْهُ الْحُصُونُ الْبَيْضُ إِذْ طَلَعَتْ	سُودُ الزَّوَارِبِ عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَالْقَلِيلُ
وَلَا الدَّلَاضُ وَلَا ذَاكَ الرِّضَاضُ وَلَا	تِلْكَ الْجِيَادُ وَلَا الْعَسَالَةُ الدُّبُلُ
وَلَا مِنَ الْعَرَبِ مَنْ كَانَتْ جَوَائِزُهُ	تَأْتِي إِلَيْهِمْ وَلَا الْكِتَابُ وَالرُّسُلُ
أَطْفَالُهُ لَهُمْ مِنْ حَوْلِهِ رَجُلٌ	وَلِلنِّسَاءِ عَلَى مَا صَابَهُ وَجَلُ
وَلِلدُّرُوزِ شَتَاتٌ فِي بِلَادِهِمْ	كَأَنَّهُمْ قُتِلُوا مِنْ بَعْدِ مَا قُتِلُوا
كَمْ بَاتَ يَحْسَبُ فِي التَّقْوِيمِ مُفْتَكِرًا	فِي نَجْمِهِ فَرَاهُ أَنَّهُ رُحْلُ
مَنْ رَاحَ يَطْلُبُهُ التَّقْدِيرُ لَيْسَ لَهُ	بَحْرٌ يَقِيهِ وَلَا سَهْلٌ وَلَا جَبَلُ
هَذَا عَوَاقِبُ مَنْ يَطْعَى وَحَزَفَتُهُ	فِي قَوْمِهِ وَبَيْنِهِ الْمَكْرُ وَالْحَيْلُ

1. "Allah o vezirin saltanatını sürekli kılsın. Onun hakkındaki ha-
berler insanlar arasında aktarılıp duran bir hayat hikâyesidir."

2. "Çünkü o (memduh) yeryüzünü Dürzîlerin küfründen ve kendile-

³⁶ *Dîvânü Mencek*, 67. şiir, 160-161.

rinden (onlara tabi olmaktan) başka tek ihtimalin ölüm olduğu isyankârların şerrinden temizledi.”

3. “Ve bize, kendi kabına çekilmiş bir haldeyken, kayaların ona olan dilsizliklerinin parçalanmasından sonra İbn M’an’ı getirdi.”

4. “Bugün onun (İbn M’an’ın) üzerine felaketlerin kara lekeleri ve yokluk aniden çöreklenince, keskin kılıçlar gibi olan hisarlar onu kurtaramadı.”

5. “Ne yumuşak zırhlar, ne şu kurşunlar, ne safkan atlar, ne de kabuğu yapışık ince titrek mızraklar (onu kurtardı).”

6. “Ve Araplardan kendilerine onun (İbn M’an’ın) hediyelerinin geldiği kişiler, mektup ve elçiler de (onu kurtaramadı).”

7. “Onun (İbn M’an’ın) yüzünden çocukları, onlar için (hediyeler verdiği Araplar için) bir şamata/eğlence aracıdır, kadınlar da onun başına gelen şeyler sebebiyle korku içindedir.”

8. “Dürziler ise, sanki öldürmelerinden sonra kendileri öldürülmüş gibi, kendi ülkelerinde paramparça olmuşlardır.”

9. “Hâlbuki o (İbn M’an) nice geceler takvimde yıldızını düşünerek geçirirdi de onun Zuhâl olduğunu zannederdi.”

10. “Allah’ın belirlediği kader kimin peşine düşerse, artık onu koruyacak ne bir deniz, ne bir ova, ne de bir dağ vardır.”

11. “İşte bunlar, azgınlık eden ve mesleği kavmi ve oğulları arasında düzenbazlık ve aldatmalar olan kişinin karşılaşıacağı neticelerdir.”

Yukarıdaki iki beyitte görüldüğü üzere Mencek Paşa, şiirin başlangıcında kısa ve net bir üslupla memduhu övmektedir. Bu övgünün ardından طَهَّرَ الْأَرْضَ مِنْ كُفْرِ الدُّرُوزِ (yeryüzünü Dürzilerin küfründen temizledi) ifadesiyle Küçük Ahmet Paşa’nın Canbolatoğlu isyanının bir kolu olan Şam bölgesindeki Ma’noğullarına karşı elde ettiği zafere işaret etmektedir. 3. beyitte şair, memduhın düşmanı ve Ma’noğullarının lideri olan Fahrüddin b. Ma’n’ı hicvetme bölümüne geçmekte ve şiirin devamındaki yedi beyit boyunca İbn Ma’n hakkındaki hicâ temasını sürdürmektedir. Konuyla ilgili hikmetli cümleler içeren ve öncesindeki hicâ üslubunun devam ettiği iki beyitle de şiirini bitirmektedir.

Mencek Paşa'nın bu şiirinde, Kâsım b. Yusuf b. Seyfâ ve Ali b. Fahrüddîn b. Korkmaz el-Ma'nî için söylediği şiirlerdeki içten ve kısmen samimi üslup yerine daha resmi bir dil hakimdir. Sanatlı ifadeler bakımından şiirin anlatım üslubundaki zayıflık, öncesinde verilen diğer iki kasideye nazaran sanat ve duygu bakımından ifadelerdeki kuruluk dikkat çekicidir. Şair, Küçük Ahmet Paşa'nın bizzat padişah tarafından bölgedeki isyanı bastırmak üzere gönderilmiş bir kumandan olmasına binaen resmi bir anlatım tercih etmiştir. Diğer ikisi ise yerel yöneticidir ve Mencek Paşa'nın yakın çevresindendir. Ayrıca Mencek Paşa'nın bu şiirinde, adeta bir iadeyi itibar amacı söz konusudur. Şair Dürzî prens Ali el-Ma'nî için söylediği şiirinin siyasi bir amaçla söylenmediğini belirtmek kastıyla bu şiirinin ekserisini Fahrüddîn b. Korkmaz'ı hicve ayırmıştır. Son beyitte de هَذَا عَوَاقِبُ مَنْ يَطْعَى (İşte bunlar, azgınlık eden kişinin karşılaşıacağı neticelerdir.) ifadeleriyle Fahrüddîn b. Korkmaz'ı ve berabere oldukları isyancı olarak niteleyip padişahın kumandanına olan bağlılığını dile getirmiştir. Dolayısıyla şair bu şiiriyle, Küçük Ahmet Paşa'nın savaştığı liderler hakkında daha önce söylediği methiyelerin, şartlar gereği söylendiğini belirtmek üzere şiirinde Osmanlı Devleti'ne bağlılığını dile getirmektedir.

Sonuç

Cahiliye döneminden itibaren Arap şairlerin şiirlerinde en sık rastlanan temaların başında medih teması gelmektedir. İlk dönemlerde şairler medih konulu şiirleri daha çok yapılan iyiliğe teşekkür ya da memduha olan hayranlık ve beğenilerini ifade etmek amacıyla telif etmişlerdir. Ancak medih temalı şiirlerde kendilerine övgüde bulunulması sebebiyle şiire konu olan kişilerin şairin dile getirdiği övgülere mukabele amacıyla şaire hediye ve ihsanlar vermeleri zamanla kimi şairlerin şiiri bir geçim temini aracı olarak görmelerine neden olmuştur.

Şairin içinde yaşadığı toplumdan soyutlanması, kendini yaşadığı çevre ve toplumdan izole ederek bir hayal dünyasında varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Aynı zamanda musikin ve müziğin temel argümanının şiir olması şairi döneminin sanat faaliyetlerinin merkezine koymaktadır. Bu bağlamda şairin yaşadığı

toplumla iç içe hareket etmesi, özellikle de sanat faaliyetlerine ilgi gösterip destekleyen yöneticilerle ve devlet ricaliyle irtibat içerisinde olması, şairin o toplumda şair olarak varlığı için önem arz etmektedir. Bu durum Osmanlı döneminde yaşamış Arap şairlerden Mencek Paşa gibi aristokrat aile geleneğine sahip şairler içinse önemli olmaktan da öte adeta bir zorunluluktur.

Mencek Paşa'nın, Osmanlı Devleti tarafından yerel yönetici olarak görevlendirilmiş Kâsım b. Yusuf b. Seyfâ (1047/1637), Ma'noğullarının prensi Ali b. Fahrüddîn b. Korkmaz'ı (1043/1633) ve Sultan IV. Murat'ın veziri Küçük Ahmet Paşa (1046/1637) için söylediği üç şiiri, şairin medihlerinde yönetici sınıfının etkisini ortaya koyan medih şiirlerindendir. Zira Ali b. Fahrüddîn bölgede hakim olmak için Kâsım b. Yusuf'la savaşmış ve galip gelerek Kâsım b. Yusuf'u öldürmüştür. Bunun ardından da Ali b. Fahrüddîn devlete karşı isyanını Küçük Ahmet Paşa bastırmış ve Ma'noğullarını mağlup etmiştir. Mencek Paşa'nın bahsi geçen şahıslar hakkındaki methiyeleri, şairin sanatını icra edebilmesi ve şiirinin varlığını sürdürebilmesi için patrimonial toplum ve devlet yapısından azade hareket edemeyeceğinin örnekleridir.

Kaynaklar

Ahmed Ebu Hâka, *el-Funûnu'l-Edebiyye 'inde'l-'Arab* 11: *Fennu'l-Medih*. Beyrût: Dâru'ş-Şarki'l-Cedîd, 1962.

Ali Hassûn, *Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye ve 'Alâkâtuha'l-Hâriciyye*. Dimâşk: el-Mektebu'l-İslâmî, 2002.

Baysun, M. Cavid, "Murâd IV.", *TDV İslam Ansiklopedisi*, VIII, 625-647.

Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*. Leiden: E.J. Brill, 1943.

Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur/Zweiter Supplementband*. Leiden: E. J. Brill, 1938.

Çakar, Enver, "XVII. Yüzyılın ilk Yarısında Şam Eyaleti (İdarî Taksimat-Eyalet ve Sancak Yöneticileri)", *Fırat Üniv. Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 1/2, 2003.

Çiçek, Kemal, *II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)*, *Türk-*

- ler. Ankara: Semih Ofset, 2002.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1961.
- Durmuş, İsmail, “Methiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIX, 406-408.
- Ebû Hilâl el’ Askerî, *es-Sinâ’ateyn el-Kitâbe ve’s-Şi’r*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrût: el-Mektebetu’l-’Unsuriyye, 1419.
- Ebu’l-Ferec Kudâme b. Ca’fer b. Ziyâd el-Bağdâdî, *Nakdu’s-Şi’r*, thk. Muhammed ‘Abdulmun’im Hafâcî. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-’İlmiyye, 1995.
- el-Emîr Mencek b. Muhammed b. Mencek el-Yûsufî eş-Şerkesî ed-Dimaşkî, *Dîvânu Mencek Bâşâ*, thk. Muhammed Bâsil ‘Uyûn es-Sûd. Dimaşk: Menşûrâtü’l-Hey’etu’l-’Âmme es-Sûriyye li’l-Kuttâb, Vizâratu’s-Sekâfe, 2009.
- el-Hafâcî, Şihâbuddîn b. Ahmed b. Muhammed, *Rayhânetu’l-Elibbâ’ ve Zehratu’l-Hayâtî’d-Dunyâ*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv. Kahire: Matba’atu ‘İsa el-Babî el-Halebî, 1967.
- el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-’Ayn*, thk. Dâvud Sellûm, Dâvud Selmân el-’Anbekî, İn’âm Dâvud Sellûm. Beyrût: Mektebetu Lubnân Nâşîrûn, 2004.
- el-İbşîhî, Ebu’l-Feth Şihâbuddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr, *el-Mustatraf fî Kulli Fennin Mustadraf*. Beyrût: ‘Âlemu’l-Kutub, 1419.
- el-Mevsû’atu’l-Fikhiyye el-Kuveytiyye*. Kuveyt: Vizâratu’l-Evkâf ve’s-Şu’ûni’l-İslâmiyye, Dâru’s-Selâsil, 1404-1407
- el-Muhîbbî, Muhammed, *Hulâsatu’l-Eser fî A’yânî’l-Karnî’l-Hâdî ‘Aşar*. Beyrût: Dâru Sâdır, 1290.
- el-Muhîbbî, Muhammed, *Nefhatu’r-Rayhâne ve Raşhatu Talâî’l-Hâne*, thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulv. Kahire: Dâru İhyâî’l-Kutubi’l-’Arabîyye, 1968.
- Emecen, Feridun, “Fahreddin, Ma’noğlu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XII, 80-82.
- Emecen, Feridun, “Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçükkaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu. İstanbul: Zaman, 1999.

- en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*. Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Vesâik el-Kavmiyye, 1423.
- ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris, *el-'Alâm*. Beyrût: Dâru'l-'İlim li'l-Melâyîn, 1980.
- İbn Fâris, Ahmed, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- İbn Raşîk el-Kayravânî, Ebû Ali Hasan b. Raşîk el-Ezdî, *el-'Umde fî Mehâsinî's-Şi'r ve Âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Beyrût: Dâru'l-Cil, 1401/1981.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış, Osmanlı*. Ankara: Semih Ofset, 1999.
- İnalcık, Halil, *Şair ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005.
- İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-'Arifin Esmâ'u'l-Muellifin ve Âşâru'l-Musannifin*. İstanbul: Vekâletu'l-Ma'ârif Mtb., 1951.
- Kuteybe eş-Şihâbî, *Ebvâbu Dimaşk ve Ahdâsuhâ et-Târîhiyye*. Dimaşk: Menşûrâtı Vizâratı's-Sekâfe, 1996.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, yay. haz., Nuri Akbayer, Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Muhammet Tasa, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrîsî ve Şiirleri*. Konya: Aybil Yayınları, 2014.
- Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-Osmânî*. Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-Mu'âsır, 1999.
- Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin Terâcimu Musannifi'l-Kutubî'l-'Arabiyye*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ty.
- Özdemir, Mehmet, "Makkarî, Ahmed b. Muhammed", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 445-446.
- Râfik 'Abdulkerîm, *el-'Arab ve'l-Osmâniyyîn*. Dimaşk: 1993.
- Sami ed-Dehhân, *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabiyyi el-Fennu'l-Ğinâî 4: el-Medîh*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1992.
- Suraiya Faroqhi, "Kriz ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İstanbul: Eren Yayınları, 2004.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*. 6.b. byy.: TTK. Yayınları, ty.